

3. Ле Гофф, Ж. Цивилизация средневекового Запада / Ж. Ле Гофф. – М. : Прогресс: Академия, 1992. – 376 с.
 4. Маль, Э. Религиозное искусство XIII века во Франции / Э. Маль. – М. : Институт философии, теологии и истории Св. Фомы, 2008. – 552 с.
 5. Ястребицкая, А. Западная Европа XI–XII веков / А. Ястребицкая. – М. : Искусство, 1978. – 176 с.

Вераніка Раманенкава

КАНАНІЧНАЯ ПАСХАЛЬНАЯ ТРАДЫЦЫЯ Ў РЫМСКА-КАТАЛІЦКАЙ БЫТАВОЙ КУЛЬТУРЫ

Veranika Ramanenkava

CANONICAL EASTER TRADITIONAL IN GYMNAS- CATALYAN HOUSEHOLD CULTURE

Пасха, як галоўнае свята рымска-каталіцкай царквы, стала арганічнай часткай бытавой народнай традыцыі, якая па-свойму пераасэнсавала хрысціянскую сімваліку гэтага свята. У бытавым асяроддзі беларускіх католікаў Пасха з'яўляецца найбольш «рэлігійным» святам.

Easter is the most important holiday of the Roman Catholic Church, it has become an integral part of everyday folk tradition, which in its own way rethought the Christian symbolism of the holiday. In a domestic environment the Belarusian Catholic Easter is the most «religious» holiday.

Бытавая традыцыя святкавання Вялікадня ў Беларусі мае цесную сувязь з царкоўнымі традыцыямі велікоднага перыяду. Існуюць і іншыя назвы Вялікадня паводле бытавой традыцыі: «Вялікадне», «Вяліканне», «Вельканец», «Вялікі дзень». У бытавым асяроддзі беларускіх католікаў Вялікдзень з'яўляецца найбольш «рэлігійным» святам, дзе ў меншай ступені праўляюцца нехрысціянскія звычай (іншыя хрысціянскія святы, напрыклад, «Тройца», «Успамін усіх святых») суправаджаюцца вялікай колькасцю забабонаў, магічных варожбаў). У пасхальных святкаваннях у большай ступені пануе пэўная раўнавага паміж царкоўнымі і бытавымі традыцыямі. Царкоўная і бытавая пасхальныя традыцыі маюць агульныя карані святкавання і строгаю паралельнасць абрадаў.

Падрыхтоўка да свята Вялікадня ў бытавым асяроддзі пачынаецца таксама, як і ў літургічным цыкле, з Вялікага посту. Розніца заключаецца толькі ў тым, што, згодна з бытавой традыцыяй, Вялікаму посту папярэднічае масленічны тыдзень, або проста Масленіца, Масленка, Сырная сяміца, Запусты. Масленіца святкуецца за восем тыдняў перад Вялікаднем. У католікаў масленіца пачыналася ў чацвер і заканчвалася ў аўторак наступнага тыдня – Запусты (перад Папальцовай серадай, пачаткам Вялікага посту) [1, с. 100].

Семантычным значэннем былі насычаны паставы святы і іх атрыбутыка. Напрыклад бытавая традыцыя Вербнай нядзелі галоўным чынам факсіруецца на галінцы вярбы – гэта знак перамогі жыцця над смерцю, а таксама сімвал вясны і ўрадлівасці. Ідучы дадому пасля набажэнства, у побыце, прынята было вітаць адзін аднаго асвечанымі галінкамі і прыгаворваць: «Шкыр у лес па вярэс, не я б'ю – вярба б'ець, праз сем дзён Вялікдзень, праз сем нядзель Тройца!». Вярба захоўвалася ў хаце напрацягу ўсяго года. У Папальцовую сераду наступнага года вярбу неслі ў касцёл, каб з яе зрабіць попел, якім падчас набажэнства «Папальцовай серады» пасыпаюць галовы вернікаў. На поўначы Міншчыны – зазначаецца ў кнізе «Традыцыйная мастацкая культура Беларусі» [4, с. 135] – сустракаюцца выпадкі, калі з вербачкай заходзілі на могілкі: «Я іду з царквы з вербачкай і занясу «сваім» свянцоную вербачку». Звычай заносіць вербачку на могілкі пашыраны на поўдні Віцебшчыны.

Апошні тыдзень перад Вялікаднем паводле беларускай бытавой традыцыі мае наступныя назвы: «Страсна□ нядзеля», «Страшна нядзеля», «Вялікая нядзеля», «Пахвальніца», «Красная нядзеля», «Паставая нядзеля», «Белы тыдзень» [1, с. 151].

Вялікі чацвер у бытавым асяроддзі меў назву «Чысты чацвер». У гэты дзень наводзілі парадак ў дамах і падворках, наведвалі лазню. У дзеянні такога кшталту закладвалі ідэі ачышчэння, чысціні душы, чысціні цела і парадку навакольнай прасторы. Бытавы звычай «ачышчэння» чалавека і навакольнага асяроддзя адпавядае царкоўнай традыцыі амывання ног 12 мужчынам святаром падчас набажэнстваў у Вялікі чацвер.

Вялікая пятніца ў бытавой традыцыі беларускіх католікаў лічыцца «пакутным днём». У пятніцу захоўвалі вельмі строгі пост, нічога не елі, толькі пілі ваду. Гэта яшчэ адна яркая паралель з царкоўнай традыцыяй, дзе ў гэты дзень не спажываўся Эўхарыстычны Хлеб.

Велікодная субота непасрэдна прысвячалася прыгатаванню галоўных велікодных атрыбутаў – фарбаванню яек і выпяканню адмысловых пірагоў: «У суботу мама булкі пяхэ, а тады ж сітніцу яшчэ пяхэ, сітні хлеб такі, кідая кмін туды. А пірагі як пякла, разінак укіне. ...Яечкі красілі». Яйкі фарбавалі пераважна ў чырвоны колер і карысталіся пры гэтым натуральнымі фарбамі (лушпіннем ад цыбулі). Пра фарбаваньня велікодных яйкі расказвалі байкі і казкі. У гэты дзень абавязковай падзеяй было наведванне храма і начнога набажэнства, дзе асвятлялі стравы на велікодны стол. Пасля начнога набажэнства сем'і збіраліся за святочным сталом. Такая трапеза, за якой збіраецца ўся сям'я, на думку А. Байбурына, уяўляецца «ідэальнай мадэллю жыцця ў яго найбольш сутнасных праяўленнях» [2, с. 128].

Вітаць адзін аднаго ў пасхальны перыяд прынята словамі: «Хрыстос уваскрэс / Сапраўды ўваскрэс», *Chrystus zmartwychwstał / Prawdziwie wstał*, Хрыстос Воскресе / Воистину воскрес; Хрыстос воскрес / Воистину воскрес, Хрыстус Змартвых встал / Правдзіва встал. Моўная розніца пасхальных прывітанняў заснавана на трох напаяўняючых агульнабеларускай святочнай пасхальнасці – цеснае сутыкненне, царкоўнай рымска-каталіцкай, праваслаўнай і бытавой традыцыі.

Вялікдзень як адно са святаў, блізкіх да кропак сонцавароту, заканамерна ўключае шэраг вераванняў, звязаных з «іграй» сонца: «Глядзелі, як сонца йграе – гэта красіва. Сначала сонца большое, патам яно разлятаецца на некалькі часцей, часці зялёныя, розавыя, жоўтыя, так мінут пяхэ». З'яўленне сонца на чыстым небе і яго «ігра», паводле народных уяўленняў, прадказвалі добры ўраджай, новыя вяселлі. Тое, што Сонцу і Свету ўдзялялася важнае значэнне ў бытавым асяроддзі, яшчэ раз паказвае на паралельнасць з літургічнай абраднасцю: літургія Агню, Свечка – знак непагаснага свету. Непасрэдна само свята Вялікдзень католікі святкуюць цэлы тыдзень, на працягу якога ў храмах адпраўляюцца святочныя богаслужэнні (храм – цэнтральнае месца святкавання Пасхі). Велікодныя святкаванні суправаджаюцца адпаведнымі спевамі.

Важным момантам у велікодныя дні было наведваць дамы з рытуальным абыходам двароў з песнямі і пажаданнямі. Святочны абход двароў у пасхальны перыяд называўся «хаджэнне валачобнікаў», «валачобніцтва», «валачобны абрад». Па словах беларускага даследчыка А. Ліса, валачобныя песні адносяцца да «вяршыні беларускай мастацка-паэтычнай культуры». У іх «слова дасягае незвычайнай выяўленчай выразнасці, мастацкай прадуктыўнасці. Тое, што беларускія валачобныя песні амаль не маюць у культурах суседніх народаў аналагаў, павышае цікавасць да іх у агульнакультурным інтэрнацыянальным маштабе» [3, с. 4–5]. Велікодная спеўная бытавая (фальклорная) спадчына беларусаў мае шчыльны кантакт са святамі літургічнага царкоўнага каляндара, якую фалькларысты не вылучаюць у асобную жанравую групу, а адносяць да веснавых песень і абрадаў. У сілу таго, што ідэалагічныя погляды пачатку і

сярэдыны мінулага стагоддзя не дазвалялі адасабляць рэлігійную творчасць як самастойную адзінку і паказаць яе значнасць, стэрэатыпы мінулага нейкім чынам, «закансервіравалі» рэлігійны фальклор у рамках агульнай сістэмы абрадавага фальклору.

Такім чынам, бытавая велікодная традыцыя існуе паралельна з царкоўнай традыцыяй і мае абрады, адпаведныя літургічным, толькі ў адаптаванай беларускаму побыту форме. Да кожнага рытуальнага дзеяння на Вялікдзень ў бытавым асяроддзі прымеркаваны спецыяльныя спевы (напрыклад, песні пра пасхальныя яйкі, радасць ад уваскрасення Хрыста і інш.). Бытавая велікодная традыцыя знайшла сваё ўвасабленне не толькі ў музычным мастацтве, але і ў дэкаратыўна-прыкладным (вышыўанкі, пісанкі), тэатральным (тэатралізаваны абыход двароў валачобнікамі). Так як і ў царкоўнай велікоднай традыцыі галоўным і вядучым відам творчасці на Вялікдзень ў бытавой традыцыі з'яўляецца музычная творчасць.

Спіс літаратуры:

1. Валодзіна, Т.В. «Ядронае жыгта гаспадара кліча...»: каляндарны год у абрадах і звычаях / Т.В. Валодзіна, Т.І. Кухаронак. – Мінск: Беларуская навука, 2015. – 356 с.
2. Байбурын, А.К. Ритуал в традиционной культуре / А.К. Байбурын. – СПб.: Наука. – 1993. – 240 с.
3. Ліс, А.С. Валачобныя песні / А.С. Ліс. – Мінск: Навука і тэхніка, 1989. – 193 с.
4. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т. 5. Цэнтральная Беларусь. У 2 кн. Кн. 1 / В.І. Басько [і інш.]; ідэя і агул. рэдагаванне Т.Б. Варфаламеевай. – Мінск: Выш. шк., 2012. – 910 с.

Янис Ясюкевич

БУДЕЛИ – ДУХИ ПЛОДОРОДИЯ. ТРАДИЦИЯ ВЕСЕННИХ МАСОК

Janis Yasukevichs

BUDELI – FERTILITY SPIRITS. THE TRADITION OF SPRING MASKS

В статье рассмотрен феномен будели – духов плодородия, которых чествовали весной в западной и южной части Латвии: Земгале и Курземе. Человек, представлявший будели, одевал конусообразную соломенную шляпу из соломы и ленты и специальный костюм.

The article discusses the phenomenon of buddeli – fertility spirits, which were honored in the spring in western and southern Latvia: Zemgale and Kurzeme. The man who represented bodeli wore a cone-shaped straw hat of straw and ribbons and a special suit.

В Латвии известны маскарады в осенний, зимний и весенний периоды. Есть также записи, показывающие, что маски используются на свадьбах. В архивах можно найти материалы о традиции масок, которые относятся к концу 19-го и началу 20-го века. Самым полным описанием масок в Латвии является докторская диссертация, защищенная профессором Янисом Альбертом Янсонсом в Кёльнском университете в 1933 году, «Die lettische Maskenumzuege» (Латышские маскарадные парады). Эта работа опубликована на латышском языке в 2010 году под названием «Latviešu masku gājieni» [4]. В 2009 году Институт философии и социологии Латвийского университета публикует работу исследователя Аиды Ранцане «Maskas un maskošānās Latvijā» (Маски и маскарад в Латвии) [3].

Будели – духи плодородия. Это традиция весеннего периода. Традиция будели известна в западной и южной части Латвии, Земгале и Курземе. Слово BUDEĻIS, от BUDINĀT, означает разбудить, пробудить. Чувствуется приближение весны и естественное пробуждение природы. В книге Екаба Витолиньша «Gadskārta ieražu dziesmas» (Календарные обрядовые песни) [1] есть раздел, где много мелодий и текстов песен традиции будели в Курземе и Земгале.

В исторических источниках внешний вид будели в разных местах немного отличается. При реконструкции традиции мы приняли внешний вид и действия будели, которые фиксированы из местности Бикстии Яунпилс. К сожалению, эта традиция была почти забыта. Спасибо геологу, исследователю природы и культуры Виктору Гравитису (1925 - 2002), который в 1993 году в экспедиции по Земгале от пожилой бабушки из Яунпилс Марии Озолс узнал, как сделать из стебля ржи шляпу буделя. Он описал это в «Novada laika grāmata 1996» (Книга округа 1996 года) [2]. В свою очередь, я сделал свою первую шляпу буделя под руководством Виктора Гравитиса в 2000 году.

Благодаря международному фестивалю масок в Латвии, фольклорная группа «Grodi» реконструировала традицию Будели. Фестиваль проводится один раз в год, каждый раз в другом месте. Так, организаторы фестиваля намерены познакомить людей со всей Латвии с масками и маскарадами. В этом году состоялось 20 фестивалей масок. Я участвовал во всех фестивалях. В этом году на фестивале уже в 9-й раз я возглавлял группу традиции будели («Grodu budēļi», «Budēļu kiligunda»). Мы ходим в масках не только в рамках фестиваля, но каждый год посещаем дома, где люди уже знакомы с этой традицией, и ждут нашего прихода.

Как выглядят будели? Голова покрыта конусообразной соломенной шляпой, с которой свисают бумажные ленты или ленты из старой одежды (1, 2). Лицо покрыто тканью, длинная борода. Одевают тулуп, вывернутый на внутреннюю сторону, к поясу привязывают колокол, мочевого пузырь с горохом или бутылку с водой (LFK 1640, 9775 – Biksti). Иногда привязывают морковь с луком (инструмент плодородия). А в руках главное орудие - ветви березы (LFK 181, 754 – Jaunpils). Для создания шума была деревянная палка (LMG – 108, 109).

Рисунок 1 – Внешний вид будели. маскарадная группа «Grodu budēļi». Фотоиз персонального архива Я. Ясюкевичуса, 2015

Рисунок 2 – Совершая ритуальные действия, маскарадная группа «Grodu budēļi». Фото из персонального архива Я. Ясюкевичуса, 2015